

IV. NAJSTARSZE ŚLADY OSADNICTWA NA OBSZARZE HONIATYCZ

Życie ludzi od najdawniejszych czasów było nierozzerwalnie związane z przyrodą i od niej uzależnione, a decydującym czynnikiem przy wyborze miejsca pod osiedla był dostęp do wody. Dlatego też osady zakładano w pobliżu rzek i jezior, a w zależności od typu gospodarki rolniczej czy hodowlanej, większą lub mniejszą rolę odgrywała również żyzność gleby. Osadnictwo pradziejowe na terenie Honiatycz (odkryte w ramach badań powierzchniowych Archeologicznego Zdjęcia Polski) skupiało się wzdłuż rzeki Siniuchy (patrz ryc. 2 stan. 1-5 i 12-15).

Najstarsze ślady osadnictwa ludzkiego z terenu Honiatycz datowane są na V/IV tysiąclecie p. Chr. i związane są z kulturą pucharów lejkowatych (nazwa pochodzi od charakterystycznej formy naczynia z baniastym brzuścem i szeroko rozchylonym kołnierzem wylewu przypominającym lejek). Kolebką tej powstałej w końcu V tysiąclecia p. Chr. kultury był najprawdopodobniej teren Kujaw, gdzie wytworzyła się na podłożu poprzednich kultur mezolitycznych i wczesnoneolitycznych. Tereny dzisiejszej Lubelszczyzny znalazły się wówczas w zasięgu południowo-wschodniej grupy tej kultury, która rozwijała się aż do pocz. III tysiąclecia p. Chr. Charakteryzuje się ona przewagą gospodarki hodowlanej nad rolnictwem, choć znaczną rolę odgrywało również łowiectwo. Jej ludność zakładała osady w pobliżu dolin rzecznych budując chaty naziemne o lekkiej konstrukcji słupowej. Stosowano sprzężaną uprawę roli, do której wykorzystywano hodowane bydło rogate. Dość zagadkowa jest forma pochówku, gdyż do tychczas w międzyrzeczu Wieprza i Bugu odkryto jedynie kilka grobów szkieletowych. Do bardziej charakterystycznych narzędzi tej kultury należą: czworościenne siekiery krzemienne, drapacze, wiórowce oraz szydła kościane, a z naczyń glinianych puchary lejkowate, garnki esowate, kubki z uchem „ansa lunata” (symbolizującym księżyc) oraz fiasze z kryzą. Narzędzia krzemienne osiągnęły duże rozmiary. Znano również kamienne żarna i rozcieracze, sporadycznie spotyka się też

wyroby miedziane.

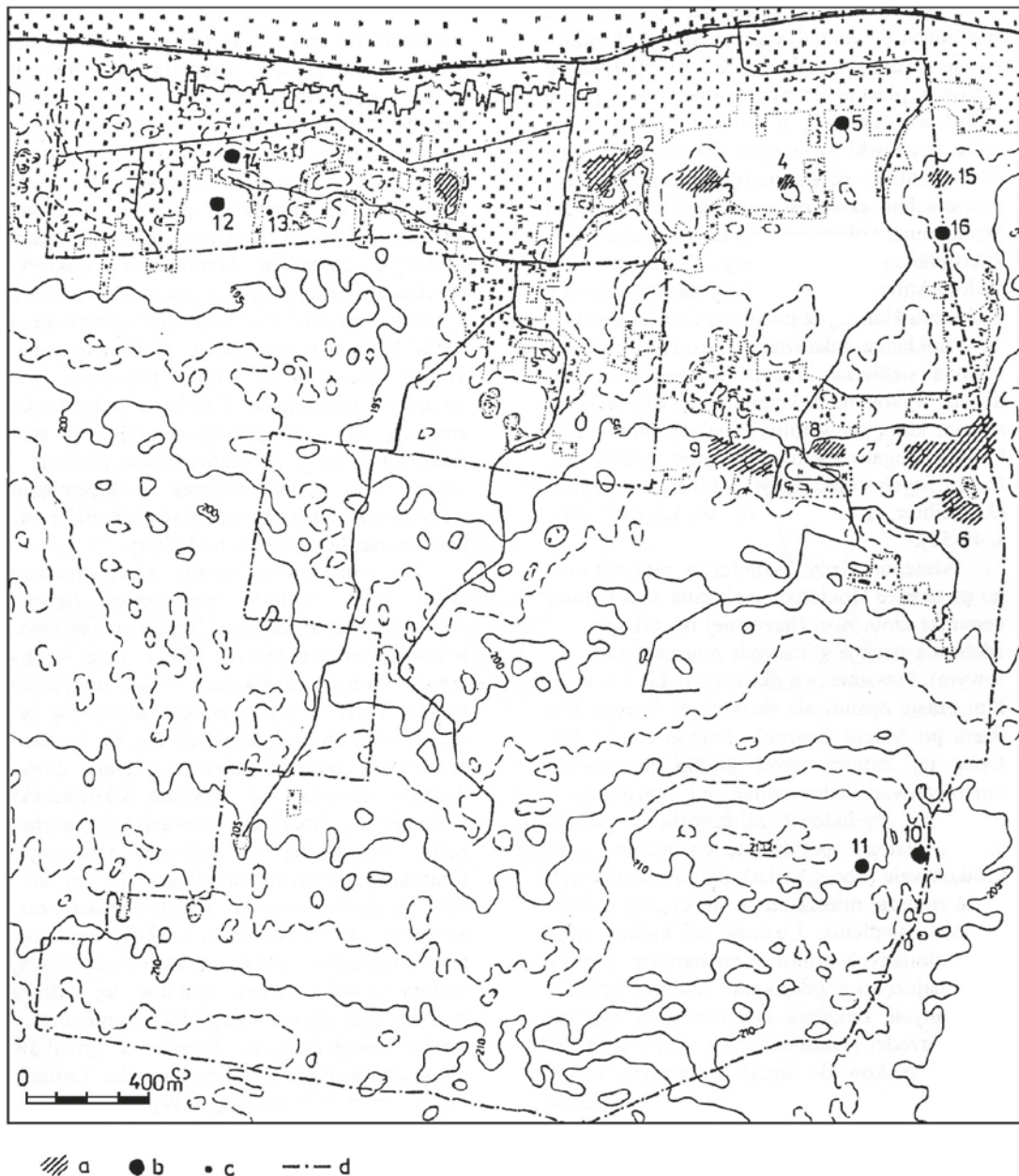
Odkryte na terenie Honiatycz ślady tej kultury sprowadzają się zaledwie do pięciu niecharakterystycznych fragmentów ceramiki, wióra krzemienego retuszowanego (sierpaka?), fragmentu wióra krzemienego oraz czterech łuszczni krzemienych. Materiały te stanowią prawdopodobnie ślady po sezonowych obozowiskach pasterskich a zostały odkryte na krawędzi doliny rzeki Siniuchy na stan. 1 i 12. Z najbliższych okolic znanych jest kilka stanowisk tej kultury m.in. z Malic, Werbkowic, Tyszowiec i Turkowic⁵.

Dalsze ślady osadnictwa pradziejowego z omawianego terenu dotyczą kultury amfor kulistych, powstałej w 2 połowie IV tysiąclecia p. Chr. na terenie Niżu Środkowopolskiego na podłożu kultur schyłkowomezolitycznych i pucharów lejkowatych. Głównym zajęciem ludności tej kultury była hodowla zwierząt, co znajduje odbicie m.in. w rytualnych pochówkach zwierzęcych. Obok osad stałych ludność kultury amfor kulistych użytkowała szereg obozowisk sezonowych. Obrządek pogrzebowy charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem. Spotyka się zarówno płaskie groby jamowe jak i groby z obstawą kamienną, a obok grobów ludzkich także pochówki zwierzęce. Charakterystyczne dla tej kultury są starannie gładzone na całej powierzchni czworościenne siekiery i dłuta krzemienne, koliste ozdoby bursztynowe, płytki kościane w kształcie litery „T” oraz gliniane amfory kuliste (stąd pochodzi nazwa kultury). Z obszaru Honiatycz pochodzi czworościenna siekierka krzemieniana⁶, starannie gładzona, wykonana z krzemienia świciechowskiego, którą niewątpliwie należy łączyć z tą kulturą. Bogato wyposażony grób kultury amfor kulistych odkryto w pobliskim Sahryniu⁷.

⁵ J. Niedźwiedz, W. Koman, Hrubieszów i okolice w pradziejach i wczesnym średniowieczu, Hrubieszów 1996, s. 23-29.

⁶ znalezisko luźne i jego dokładna lokalizacja jest nieznaną.

⁷ J. Ścibior, A. Kokowski, W. Koman, Zespoły grobowe kultury amfor kulistych z zachodniej części Wyżyny

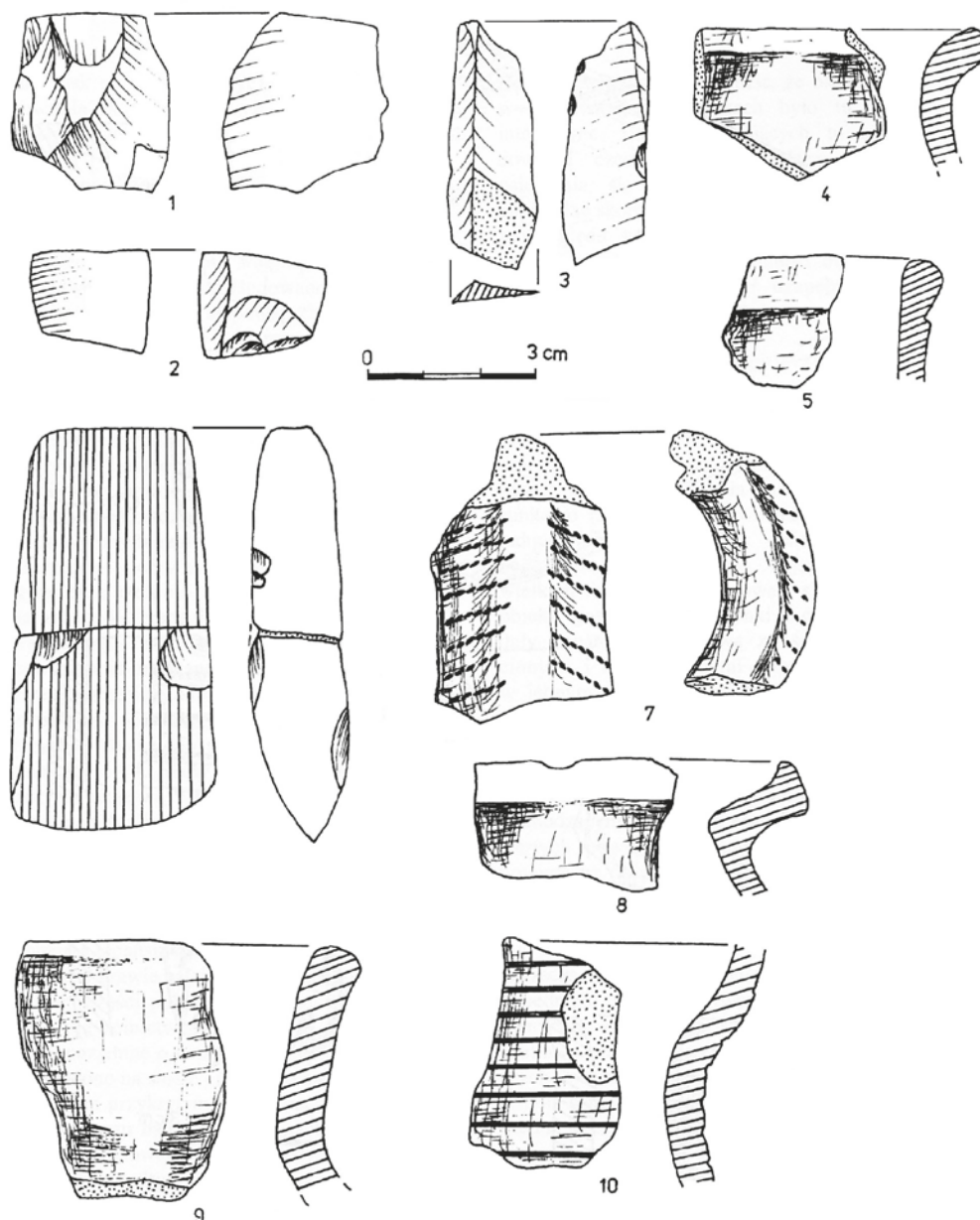

Ryc. 2. Lokalizacja osadnictwa pradziejowego na terenie Honiatycz zarejestrowana na podstawie badań powierzchniowych Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), a - stanowiska archeologiczne o powierzchni powyżej 0,5 ha, b - stanowiska o powierzchni 0,1-0,5 ha, c - stanowiska o powierzchni poniżej 0,1 ha, d - obecna granica Honiatycz.

Następne ślady osadnictwa pradziejowego z terenu Honiatycz związane są z kulturą ceramiki sznurowej (nazwanej tak od sposobu zdobienia naczyń glinianych ornamentem sznurowym), powstałej ok. 2300 r. p. Chr. Jej ludność w krótkim czasie zasiedliła dużą część Europy (od Renu po Morze

Czarne). Trudno ustalić kolebkę tej kultury, gdyż tak szybki rozwój uniemożliwia uchwycenie jej najstarszych ośrodków. Ludność kultury ceramiki sznurowej zajmowała się pasterstwem, a ponieważ taki tryb życia zmuszał mieszkańców do częstej zmiany miejsca osiedlenia, dlatego spotyka się wyłącznie osady krótkotrwałe (obozowiska). W życiu codziennym członkowie tej kultury uży-

Zachodniowojęzkiej”, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 43/1991, s. 49-52.

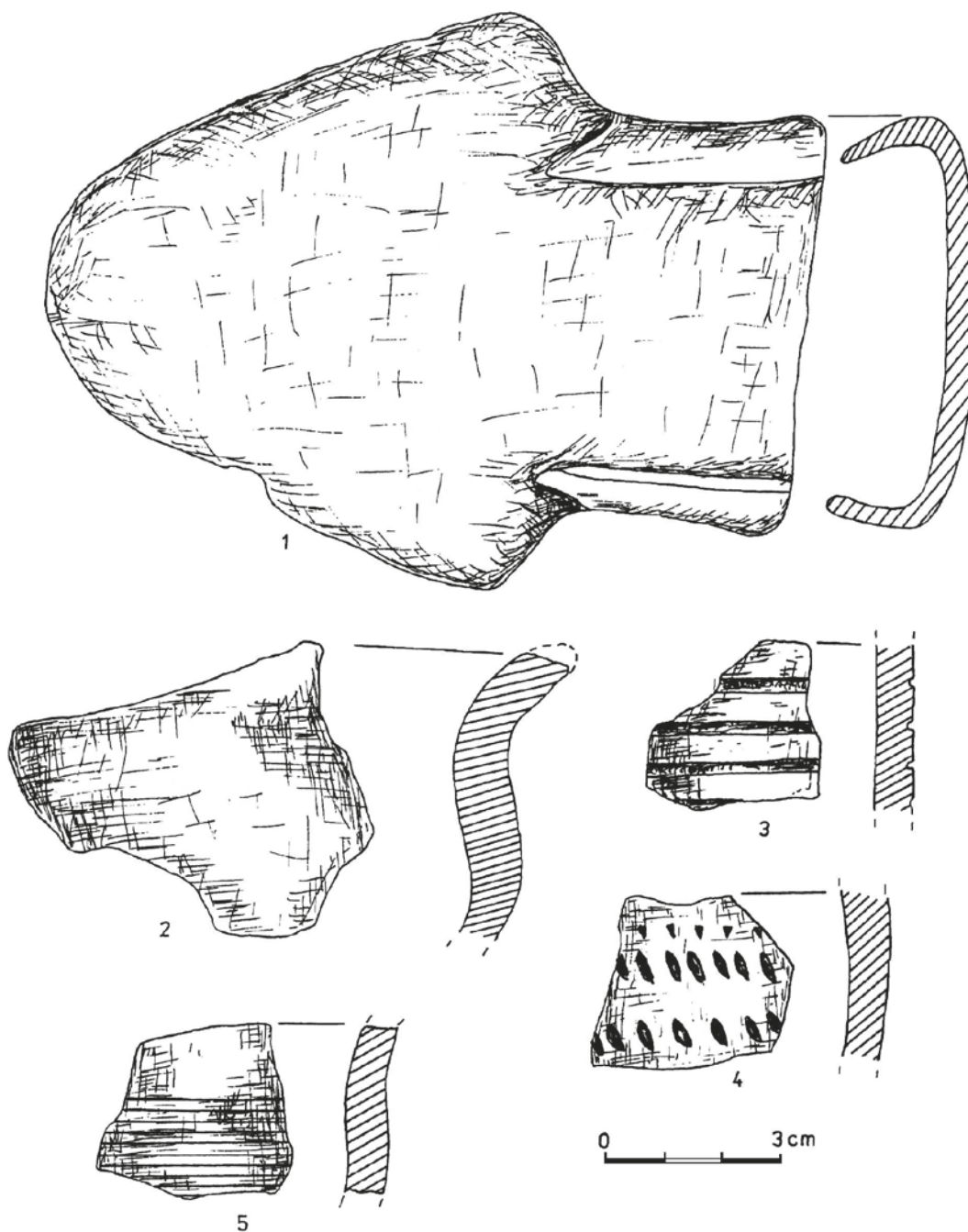
Ryc. 3. Zabytki archeologiczne z terenu Honiatycz. 1 - odłupek krzemieny, 2-3 - wióry krzemienne, 6 - siekierka krzemienna, 4-5 i 7-10 - fragmenty naczyń glinianych.

wali glinianych amfor i pucharków zdobionych najczęściej odciskami sznura, toporów kamiennych, siekierek krzemiennych oraz innych narzędzi krzemiennych m.in. wiórowców i grocików do strzał w kształcie serca. Zmarłych chowano najczęściej pod kopcami ziemnymi - kurhanami. Z terenu Honiatycz znany dwa kurhany, które prawdopodobnie przypisać należy ludności tej kultury, jako że usytuowane są one na kulminacji garbu terenowego (stan. 10 i 11). Kurhany te są

dzisiaj słabo rozpoznawalne w terenie i posiadają kilkadziesiąt centymetrów wysokości. Znane są również stanowiska kultury ceramiki sznurowej z terenów sąsiednich: z Wronowic-Paprzyc, Kotorowa i Malic, a na terenie Honiatyczek znaleziono grocik sercowaty⁸.

Z obszaru Honiatycz pochodzą również ślady kultury strzyżowskiej (nazwa od miejscowości

⁸ J. Niedźwiedź, W. Koman, op. cit., s. 33-34.

Ryc. 4. Zabytki archeologiczne z terenu Honiatycz, 1 - radlica żelazna, 2-5 - fragmenty naczyń glinianych.

Strzyżów w gm. Horodło). Powstała ona ok. 1750 r. p. Chr. nad górnym Bugiem na podłożu kultury ceramiki sznurowej, przy współdziałaniu innych kultur schyłkowoneolitycznych. Jej ludność osiedlała się w małych grupach i budowała niewielkie osady. Swoich zmarłych chowała na płaskich cmentarzyskach szkieletowych. Głównym typem gospodarki było rolnictwo. Charakterystycznymi wytworami tej kultury są naczynia zdobione od-

ciskami sznura (amfory, pucharki, wazy i misy), narzędzia krzemienne (siekiery dwuścienne, sierpy, groty), paciorki fajansowe i ozdoby miedziane w kształcie wierzbowego liścia. Kultura ta znikła ok. 1600 r. p. Chr. Wśród odkrytych na terenie Honiatycz materiałów związanych z kulturą strzyżowską znajdują się 3 fragmenty ceramiki, w tym fragment ucha ornamentowanego odciskami sznura oraz jeden odłupek z krzemienia wołyńskiego.

Odkryty materiał pochodzi z istniejącej na stan. I osady tej kultury.

Na omawianym terenie zarejestrowano także ślady kultury trzcinieckiej (nazwa pochodzi od miejscowości Trzciniec gm. Opole Lub.). Powstała ona ok. 1600 r. p. Chr. w dorzeczu górnej i środkowej Wisły oraz środkowej Warty, a jej ludność trudniła się zarówno rolnictwem, jak i hodowlą. Na osadach przeważały budynki naziemne, choć sporadycznie spotyka się również półziemianki i ziemianki. Zmarłych chowano pod kurhanami, najczęściej w dolinach rzecznych.

Charakterystycznymi zabytkami dla tej kultury są garnki esowate z listwą plastyczną, zdobione lub niezdobione, rzadziej inne formy ceramiczne: naczynia zasobowe, wazy, amfory, misy i czarki. Ludność tej kultury powszechnie używała narzędzi krzemienych: siekier dwuściennych, sierpów i grocików trzoneczkowatych, a także narzędzi kamiennych: żaren i rozcieraczy. Wyroby z brązu spotyka się rzadko i najczęściej były to ozdoby (naramienniki, szpile, bransolety). Kultura ta znikła ok. 1200 r. p. Chr. Na terenie Honiatycz znaleziono łącznie 7 fragmentów ceramiki na stan. 1, 2 i 14, które można zaliczyć do tej kultury. Z nią prawdopodobnie należy łączyć także kurhan (kopiec ziemny) zlokalizowany na granicy Honiatycz i Honiatyczek, w dolinie rzeki Siniuchy. Posiada on ok. 20 m średnicy i 1-1,5 m wysokości⁹.

Najwięcej materiałów pradziejowych odkrytych na terenie Honiatycz należy łączyć z kulturą łużycką (zwaną tak od pierwszych znalezisk na terenie Łużyc). Kultura ta powstała ok. 1200 r. p. Chr. w międzyrzeczu Wisły i Odry na styku dwu kultur: trzcinieckiej i przedłużyckiej. Ważną rolę w wykształceniu się lokalnych grup tej kultury odgrywało wcześniejsze podłoże kulturowe, którym na naszych terenach była kultura trzciniecka. Ludność kultury łużyckiej trudniła się głównie rolnictwem i hodowlą. Budowano domy naziemne o konstrukcji słupowej, choć znane są również półziemianki i ziemianki. Zmarłych palono na stosie i w naczyniach glinianych chowano na płaskich cmentarzyskach w pobliżu zbiorników lub cieków wodnych. Charakterystycznymi wytworami dla tej kultury są: naczynia gliniane zdobione na brzuścu żłobkami (wazy, amfory, pucharki), garnki esowate obmazywane, naczynia i gliniane figurki. Znane są wyroby brązowe: skrzydełkowe groty do oszczepów, sierpy z guzkiem, siekierki

z tulejką oraz ozdoby: różnego rodzaju szpile, naramienniki, bransolety, zausznice gwoździowate i skręty brązowe (pierścionki?). Ponadto powszechnie używano narzędzi kamiennych: żaren, rozcieraczy i toporków. Kultura łużycka znikła ok. 400 r. p. Chr. Ceramikę kultury łużyckiej znaleziono na terenie Honiatycz na stan. 1-4 i 14. Ślady osadnictwa tej kultury odkryto także we Wronowicach-Paprzycy, Tyszowcach, Malicach i Kotorowie.

Ostatnią kulturą pradziejową, której ślady odkryto na tym terenie jest kultura pomorska. Powstała ona w VII w. p. Chr. na terenie Pomorza Gdańskiego (stąd nazwa), a następnie rozprzestrzeniła się na tereny prawie całej dzisiejszej Polski (z wyjątkiem części południowej). Jej ludność zajmowała się rolnictwem i hodowlą. Budowano chaty naziemne o konstrukcji słupowej. Zmarłych palono na stosie i chowano bądź naczyniu glinianym przykrytym dużym naczyniem zwanym kloszem, bądź w grobowcach o konstrukcji skrzynkowej. Charakterystycznymi wytworami tej kultury są najczęściej niezdobione baniaste naczynia gliniane, kubki i misy, a także garnki o jajowatym kształcie. Do rzadkości należą w tej kulturze wyroby brązowe lub żelazne. Kultura ta znikła ok. 300 r. p. Chr. Z terenów Honiatycz znanych jest 7 niecharakterystycznych fragmentów ceramiki zaliczonej do kultury pomorskiej i pochodzą one ze stanowiska nr 3.

Podsumowując krótki przegląd materiałów pradziejowych odkrytych na terenie Honiatycz należy stwierdzić, że osadnictwo w najdawniejszych czasach było tu mało intensywne. Ilość występujących tu kultur archeologicznych dowodzi częstej penetracji, lecz warunki osiedlenia się musiały być na tym terenie niezbyt atrakcyjne skoro użytkowano je krótko. Jednak ze względu na całkowity brak badań wykopaliskowych powyższe wnioski mają charakter roboczy i mogą być uzupełnione po przeprowadzeniu takich badań.

⁹ J. Niedźwiedz 1991, Dokumentacja z badań powierzchniowych Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) obszaru 89-92, archiwum WUOZ w Lublinie, Delegatura w Zamościu.